

Sanja Vidović, prof.
viša kustosica, voditeljica Prirodoslovnog odjela
Muzej Slavonije Osijek
Republika Hrvatska

SUDBINA UTEMELJUJUĆE ZBIRKE PRIRODOSLOVNOG ODJELA MUZEJA SLAVONIJE OSIJEK

Abstrakt

Autorica pokušava ući u trag sudbini utemeljujuće zbirke Prirodoslovnog odjela osječkog Muzeja, koju je 1898. godine donirao bivši osječki gimnazijalac, zvanični carski i kraljevski vojno-inženjerski knjigovođa pri vojnom inženjerstvu u Zadru, Emerich Hild. Zbirka se sastojala od 220 primjeraka morskih puževa, školjki, nekoliko spužvi i koralja. Godine 1941., na temelju odluke Gradskog poglavarstva, gotovo polovica Hildove malakološke zbirke predana je Oblasnom odboru Jadranske straže u Osijeku, u svrhu trajnog izlaganja u Pomorskom muzeju. Tada izlučenom dijelu zbirke do danas se nije uspjelo ući u trag tako da od utemeljujuće donacije u Prirodoslovnom odjelu Muzeja Slavonije u Osijeku nedostaje polovica izlučenih primjeraka.

Ključne riječi:

Osijek, Muzej Slavonije, malakološka zbirka, Emerich Hild, Jadranska straža, Pomorski muzej.

U Muzeju Slavonije u Osijeku, koji je od 1877. godine kompleksan muzej, prikupljala se i prirodoslovna građa, koja je u Muzej dospijevala različitim intenzitetom. Posebno atraktivni su bili paleontološki nalazi iz Drave, Dunava i Save, te primjerci pronađeni arheološkim istraživanjima, kao i darovi prirodoslovnih zbirki pojedinaca. Godine 1898. Muzeju slobodnog i kraljevskog grada Osijeka, darovana je prva veća zbirka prirodnina. Darovao ju je Emerich Hild, vojni službenik iz Zadra, koji je Muzeju predao bogatu malakološku zbirku recentnih puževa i školjki.

Vremenom je prirodoslovna zbirka Muzeja postala sve značajnija, te je bila sve izraženija potreba za osnivanjem zasebnog odjela Muzeja i adekvat-

nom stručnom brigom i obradom. Građa je, međutim, čuvana unutar različitih odjela Muzeja, a najvećim dijelom u Arheološkom odjelu. Godine 1994. Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, omogućilo je osnivanje Prirodoslovnog odjela i upošljavanje prvog kustosa biologa, čime je omogućeno sustavno prikupljanje, čuvanje, obrada i prezentacija prirodoslovne građe.

Danas je građa Prirodoslovnog odjela okupljena unutar Geološko-paleontološke, Mineraloško-petrografske, Zoološke i Botaničke zbirke, a svaka se sastoji od niza manjih zbirki.

Geološko-paleontološka zbirka okuplja građu u Zbirci fosilnih beskralješnjaka, Zbirci fosilnih kralješnjaka i Paleobotaničkoj zbirci, te predstavlja najvrjedniju i najbrojniju cjelinu. U Zbirci fosilnih beskralješnjaka su najzastupljeniji primjerci razdoblja tercijara, naročito neogena Hrvatske, koji su živjeli prije dvadeset četiri do dvadeset dva milijuna godina. Predstavnici starijih i mlađih geoloških razdoblja su zastupljeni u manjem broju pojedinačnim primjercima. Kao cjeline se ističu Zbirka beskralješnjaka neogena sjeverne Hrvatske, Zbirka rudista gornje krede otoka Brača i Medvednice, Zbirka beskralješnjaka badena Krndije, Zbirka pontskih školjkaša Suhopolja, Zbirka mekušaca pliocena Beočina i Zbirka jurskih glavonožaca Greben planine. Zbirka fosilnih kralješnjaka, odnosno pleistocenske faune je najbrojnija. Sadrži primjerke miocenskih riba i nekoliko tisuća osteoloških ostataka ledenodobnih sisavaca, mamuta, jelena, bizona, konja, goveda koji su izumrli prije deset do petnaest tisuća godina. Paleobotaničku zbirku čine biljni otisci.

Mineraloško-petrografska zbirka sadrži primjerke minerala i stijena okupljenih u Sistematskoj zbirci minerala i Petrografskoj zbirci.

Zoološka zbirka je okupljena u Zbirci beskralješnjaka i Zbirci kralješnjaka. Zbirku beskralješnjaka čini Malakološka i Entomološka zbirka. U Malakološkoj zbirci se ističe Hildova zbirka recentnih mekušaca, a u Entomološkoj Zbirka obada, Zbirka muzejskih štetnika i Zbirka danjih leptira. Zbirku kralješnjaka čini Ihtiološka, Herpetološka, Ornitološka, Oološka, Mamološka i Osteološka zbirka.

Botanička zbirka sadrži Herbarij višeg bilja.

U proteklih 10 godina, od osnutka Odjela, prirodoslovna građa je izlagana na izložbi *Beskralješnjaci neogena sjeverna Hrvatske*, te na izložbi povodom 120 godina Muzeja Slavonije-*Blago Muzeja Slavonije*. Na ovoj izložbi, među ostalim, izložen je izbor malakoloških primjeraka iz zbirke Emericha Hilda utemeljujuće zbirke Prirodoslovnog odjela. Građa Odjela je bila izložena i na izložbi *125 godina Muzeja Slavonije u Osijeku*, na kojoj je rekonstruiran dio prvog stalnog postava našeg Muzeja iz 1933. godine.

Prva veća prirodoslovna zbirka darovana Muzeju Slobodnog i kraljevskog grada Osijeka 1898. godine, bila je zbirka recentnih malakoloških primjeraka zvaničnog carskog i kraljevskog vojno-inženjerskog knjigovode pri vojnom

inženjerstvu u Zadru Emericha Hilda. Darovatelj Emerich Hild je bio osječki gimnazijalac. Tijekom života je prikupio vrijednu zbirku od 220 uglavnom oceanskih puževa¹, školjki², te nekoliko spužvi i koralja koje je darovao osječkom muzeju. Prikupljene primjerke Hild je osobno obradio u bečkom Naturhistorisches Museum-u.

Iz pisama Emericha Hilda, upućenih Gradskom muzeju u Osijeku iz 1897. i 1898. godine, vidljivo je njegovo nastojanje da zbirku preuzme muzej grada u kojem je odrastao.

Veleštovana upravo muzeja!

Posjedujem zbirku od oko dvjestodvadeset morskih primjeraka. Većinom Conchylie, te nekoliko spužvi, koralja itd.

Budući da sam prije dosta godina i sam studirao na Osječkoj gimnaziji, bio bih spreman prepustiti ovu zbirku Vašem muzeju na dar.

Stoga molim za priopćenje da li želite preuzeti ovu zbirku čiji su pojedini primjerci označeni i obilježeni oznakom nalazišta. Prema želji, bila bi mi čast, ponajprije Vam poslati na uvid popis primjeraka. Pošiljka bi uslijedila u otprilike šest poštanskih paketa.

Uz molbu za povoljnim odgovorom najodaniji

29.12.1897.

Emerich Hild

zvanični Carski i kraljevski vojno-inženjerski knjigovođa pri vojnom inženjeringu u Zadru, Dalmacija

Zadar, 26.1.1898.

Cijenjeni Gradski muzej Osijek!

Povodom Vašeg cijenjenog pisma od 16. siječnja, jučer sam spakirao svoju zbirku u sedam poštanskih paketa i poslao, a ovim putem doznčavam popis primjeraka.

Ukupno jedanaest primjeraka nije određeno, i ako tamo nema odgovarajućih sredstava na raspolaganju, najbolje bi bilo da se jednom prilikom svstaju u Dvorskom muzeju u Beču, gdje sam i sam svrstavao pojedine vrste.

¹ Turbo sarmaticus L., Atlanski i Indijski ocean, područje granice plime i oseke, stjenovita obala, do 25 m, vrlo čest, Pr, ZM 1392, Harpa ventricosa Lamarck, Indijski ocean, pjeskovito dno, do 25 m, čest, Pr, ZM 1403, Melo aethiopica L., Indonezija, obalno područje, do 25 m, rijedak, Pr, ZM 1427,

² Tridacna maxima Röding, 1798., Indijski ocean, područje koraljnih grebena, do 25 m, čest, Pr, ZM 1426,

Kod nekih primjeraka nedostaje naznaka nalazišta koje u tim slučajevima nisam uspio utvrditi, pri čemu primjećujem da se oznaka nalazišta općenito odnosi na priloženi primjerak, što ne isključuje da se ista vrsta ne može nalaziti i na drugim mjestima.

Od vrste *Helix* su pojedine kopnene *Conchylie*. Najvažnijim primjerkom zbirke smatram *Spondylus americanus*, uostalom upravo su najneugledniji primjerci oni rjeđi.

Ako zbog prijevoza primjerci stignu oštećeni, molim Vas za priopćenje broja, pa ću se potruditi zamijeniti ih.

Kad bih došao u posjed daljnjih pripadajućih primjeraka, iste bih stavio muzeju na raspolaganje, ako bi za to postojalo zanimanje; trenutno posjedujem još nekoliko morskih rakova i rakovica, koje isto tako namjeravam složiti u malu zbirku.

Na kraju izričito naglašavam da poslane primjerke prepuštam muzeju na dar.

S dubokim štovanjem
Emerich Hild

U "Pregledu povijesti muzeja u Hrvatskoj XIX i XX stoljeće (do 1945.) s bibliografijom" autorice Vere Humski³, nailazimo na sljedeći podatak o osječkom Pomorskom muzeju:

"Potkraj 1940. godine Oblasni odbor Jadranske straže u Osijeku donio je odluku o osnivanju Pomorskog muzeja. Skupljani su i predmeti za zbirke, a banska uprava Banovine Hrvatske dodijelila je početkom 1941. i novčanu pomoć za nabavu reljefa naše morske obale. Reljef je trebao izraditi Franjo Jendrašić. Muzej je bio smješten u županijskoj zgradi.⁴ Rad Muzeja prekinuo je II svjetski rat."

Podatak o kratkotrajnom postojanju Pomorskog muzeja u Osijeku, zajedno s dokumentom o predaji dijela zbirke Emerika Hilda iz Gradskog muzeja u Pomorski muzej u Osijeku, naveo me na arhivsko istraživanje kojim sam pokušala ući u trag izdvojenom dijelu malakološke zbirke Prirodoslovnog odjela današnjeg Muzeja Slavonije. Istraživanje u Državnom arhivu u Osijeku, Povijesnom odjelu i Hemerotecu Muzeja Slavonije, do trenutka dovršetka ovoga rada, nije donijelo očekivane rezultate.⁵ Daljnja istraživanja će biti i dalje

³ Muzeologija 24, Zagreb, 1986.

⁴ Preslik razglednice s motivom postava Pomorskog muzeja u Osijeku,

⁵ Zahvaljujem se kolegici kustosici dr. sc. Snježani Vujčić-Karlo, voditeljici Prirodoslovnog odjela Narodnog muzeja u Zadru, na pruženim informacijama.

usmjerena k tom cilju, pogotovo zbog skorašnje 110-te obljetnice Hildove donacije, utemeljujuće zbirke današnjeg Prirodoslovnog odjela osječkog muzeja.

Poticaj za otvaranje Pomorskog muzeja u Osijeku je dala jugoslavenska organizacija Jadranska straža koja je diljem Jugoslavije promicala zajedničko pravo svih naroda na Jadransko more. Ova se propaganda širila pod izlikom brige za bogatstvo mora na sljedeći način: "... dan kad čitavo građanstvo grada Osijeka treba da posveti sve svoje težnje sve svoje misli izvoru bogatstva, sreće i blagostanja naše otačbine našem dragom Jadranskom moru."⁶ ili "... Morski putevi zblžuju narode više od puteva suhozemnih; onom pak narodu, koji može da morskim putevima razvija svoju trgovinu i pronosi svoje ime i zastavu, budućnost je osigurana!"⁷ Pamfleti sličnog sadržaja kontinuirano su publicirani u osječkom dnevnom listu Hrvatski list, a bili su tiskani i kao leci.

Nakon desetljetne propagande u srpnju 1940. godine⁸, na sjednici oblasnog odbora Jadranske straže u Osijeku, konstatirano je da je akcija za posjećivanje hrvatskog Jadrana imala veliki uspjeh, te je zaključeno da se osnuje Pomorski muzej koji će se nalaziti u društvenim prostorijama bivše županijske palače u središtu Osijeka. Uređenje muzeja je povjereno Vjekoslavu Maštroviću. Prilikom objave podatka o osnutku muzeja, osječkom građanstvu je upućen poziv da daruju sačuvane predmete "iz mora, s mora i kraj mora", što uključuje i modele brodova, te ribarski pribor.

U broju 10 splitskog časopisa Jadranska straža iz 1940. godine⁹, nalazimo popis darovanih predmeta koji su prikupljeni u Osijeku i slavonskim mjestima. Riječ je o darovima poduzeća, ustanova i pojedinaca, najvećim dijelom fotografijama i slikama brodova i primorskih gradova, te brodskoj opremi, prirodopisnim i etnografskim predmetima. Darovima su sudjelovali i općinski turistički odbori iz Raba i Crikvenice. Nadalje, iz Hrvatskog lista doznajemo da je 1941.¹⁰ godine u Hrvatski pomorski muzej u Osijeku pristigla raznovrsna građa među kojom se ističu modeli ribarskih brodica, nacrti brodskih i strojnih detalja, knjige, fotografije i model srednjovjekovnog dubrovačkog broda.

Na temelju odluke Gradskog poglavarstva grada Osijeka od 22. studenoga 1940. godine, predana je Oblasnom odboru Jadranske straže u Osijeku,

⁶ Državni arhiv u Osijeku, Jadranska straža dopis Hrvatskom pjevačkom društvu Lipa iz 1933. g.

⁷ U Državnom arhivu u Osijeku se čuva arhivska kutija s nevelikom količinom građe vezane za djelovanje Jadranske straže u Osijeku 1930.-tih godina, među kojima je sačuvan i propagandni letak Naše more i Jadranska straža, autora dr. Ilije Despota.

⁸ Hrvatski list, 21.07.1940., p.13, Pomorski muzej u Osijeku.

⁹ Jadranska straža, 10/1940., p.424, Pokloni za Pomorski muzej. Zahvaljujem kolegi kustosu Nikši Mendešu iz Povijesnog i pomorskog muzeja Hrvatskog primorja u Rijeci, na promptno dostavljenoj kopiji teksta.

¹⁰ Hrvatski list, 18.03.1941.p.13.

u svrhu trajnog izlaganja u Pomorskom muzeju, zbirka morskih školjaka, puževa i koralja iz osječkog Gradskog muzeja. Popis predane građe je zaključen rednim brojem 100, pri čemu se pod pojedinim brojevima nalazi i nekoliko primjeraka. Primopredaja je obavljena 5. veljače 1941. godine, između kustosa Gradskog muzeja dr. Franje Buntaka, i tajnika Oblasnog odbora Jadranske straže u Osijeku Vjekoslava Maštrovića. Za vrijeme Drugog svjetskog rata, zbirci novoosnovanog Pomorskog muzeja u Osijeku je izgubljen trag. Prema odredbama Pravila Jadranske straže iz 1928. godine, u završnom 23. članku stoji: "*U slučaju da bi udruženje "Jadranska straža" prestalo da pravno i zakonito postoji, cjelokupno njeno imanje pripasti će državi Srba, Hrvata i Slovenaca za Ministarstvo Vojske i Mornarice, za ciljeve mornarice.*"¹¹ Unatoč provedenim istraživanjima tada izlučenom dijelu zbirke do danas nisam uspjela ući u trag.¹²

Sažetak

Sudbina utemeljujuće Zbirke prirodoslovnog odjeljenja Muzeja Slavonije Osijek

U Muzeju Slavonije u Osijeku, koji je osnovan 1877. godine, od samog su se početka, uz drugu građu, prikupljali i prirodoslovni primjerci. Posebno su bili atraktivni paleontološki nalazi iz Drave, Dunava i Save, te primjerci pronađeni arheološkim istraživanjima koji su se, do osnutka Prirodoslovnog odjela Muzeja Slavonije 1994. godine, čuvali u Arheološkom odjelu.

Danas je građa Prirodoslovnog odjela okupljena unutar Geološko-paleontološke, Mineraloško-petrografske, Zoološke i Botaničke zbirke, a svaka od njih se sastoji od niza manjih zbirki.

U proteklih 10 godina, od osnutka Odjela, prirodoslovna građa je izlagana na izložbi "Beskralješnjaci neogena sjeverne Hrvatske", te na izložbi povodom 120 godina Muzeja Slavonije "Blago Muzeja Slavonije". Na ovoj izložbi, među ostalim, izložen je izbor malakoloških primjeraka iz zbirke Emericha Hilda. Građa Odjela je bila izložena i na izložbi "125 godina Muzeja Slavonije u Osijeku", na kojoj je rekonstruiran dio prvog stalnog postava našeg Muzeja iz 1933. godine.

Prva veća prirodoslovna zbirka darovana Muzeju Slobodnog i kraljevskog grada Osijeka 1898. godine, bila je zbirka malakoloških primjeraka zvaničnog

¹¹ Tragom ove odredbe, kontaktirala sam Vojni muzej u Beogradu i Hrvatski pomorski muzej u Splitu.

¹² U svrhu istraživanja, kontaktirala sam Državni arhiv u Zadru i Prirodoslovni muzej i Zoološki vrt u Splitu, te druge preporučene ustanove.

carskog i kraljevskog vojno-inženjerskog knjigovođe pri vojnom inženjerstvu u Zadru, Emericha Hilda.

Darovatelj Emerich Hild je bio osječki gimnazijalac. Tijekom života je prikupio, između ostalog, vrijednu zbirku od 220 morskih puževa, školjki, te nekoliko spužvi i koralja koje je darovao osječkom muzeju. Prikupljene primjerke Hild je osobno obradio u bečkom Naturhistorisches Museum-u.

Godine 1940. u Osijeku, na poticaj osječkog Oblasnog odbora Jadranske straže, osnovan je Pomorski muzej u koji je 1941. godine, na temelju odluke Gradskog poglavarstva, predana gotovo polovica Hildove malakološke zbirke. Zbirka je predana u svrhu trajnog izlaganja u Pomorskom muzeju. Tada izlučenom dijelu zbirke do danas se nije uspjelo ući u trag tako da od utemeljujuće donacije u Prirodoslovnom odjelu Muzeja Slavonije u Osijeku nedostaje polovica.

Summary

The course of events in founding the collection of Natural-science Department of the Museum of Slavonia

Natural - science samples, besides other material, have been collected at the Museum of Slavonia from its foundation in 1877. The palaentological funds from the Drava, the Danube and the Sava rivers were especially attractive as well as the samples found during the archaeological research, which had been kept at the Archaeological Department until the foundation of the Natural-science Department.

Nowadays the Natural-science Department materials are gathered within the Geological-palaentological, Mineralogical-petrographical, Zoological and Botanical collections and each of them consists of many smaller collections.

In the last ten years, since the foundation of the Department, the natural-science material was displayed at the exhibition "Invertebrates of the northern Croatia Neogene", and also at the exhibition marking the 120th anniversary of the Museum of Slavonia "The Treasure of the Museum of Slavonia". Among other exhibits, a selection of malacological samples from the collection by Emerich Hild was displayed at this exhibition.

The Department material was also displayed at the exhibition "The 125th anniversary of the Museum of Slavonia in Osijek" where a part of the permanent exhibition of our museum dating from 1933 was revived.

The first large natural-science collection that was donated to the Museum of the Royal Borough in Osijek in 1898, was a collection of malacological samples by Emerich Hild, the official imperial and royal military engineer accountant at the military-engineer units in Zadar.

The donor Emerich Hild attended the Osijek secondary school. Besides other items, he had gathered a valuable collection of 220 sea slugs, shells and several sponges and corals in his lifetime which he donated to the Museum of Osijek. Hild had personally analyzed the collected samples at the Natural History Museum in Vienna.

The Maritime Museum was founded in Osijek in 1940 on instigation of the Adriatic guard provincial council. On the basis of the city government decision almost a half of the Hild malacological collection was given to the Maritime Museum in 1941.

The collection was donated to be exhibited on permanent basis at the Maritime Museum. It has not been possible to trace the extracted collection part until today so that a half of the founding collection at the Natural-science Department of Museum of Slavonia in Osijek has been missing.

Key words:

Osijek, the Museum of Slavonia, malacological collection, Emerich Hild, Adriatic watch, Maritime museum.